

OSVÁTH ZSOLT

Osvath.Zsolt.Jozsef@ib.szie.hu

főlevéltáros, levéltárvezető (Szent István Egyetem Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár)

1956 a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán egy eddig ismeretlen forrásanyag tükrében¹

— *1956 as yet unknown documents in the College of Horti- and Viticulutre* —

ABSTRACT Signed in the title of the treatise „as yet unknown documents” is the documentation of inpeachments which refers to the events which happened or respected the University. These documents are beeing present in legacy of Prof. Dr. Imre Ormos (Budapest, 27. may 1903. - Budapest, 26. february 1979.). Imre Ormos was dipl. garndener (1926), professor (1946), doctor of agricultural sciences (Dsc., 1960), head of the Department of the Landscapearchitect of the College of Horti- and Viticulutre and then University of Horticulture (1946-1969). He has got the Kossuth Price in the. 1962. Documents legacy of Professor Ormos the present standing sentinel in the Entz Ferenc Library and Archives of the Szent István University.

KEYWORDS College of Horti- and Viticulutre, 1956 revolution, documents

DOI 10.14232/belv.2017.1.2

<https://doi.org/10.14232/belv.2017.1.2>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: Osváth Zsolt (2017): 1956 a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán egy eddig ismeretlen forrásanyag tükrében. *Belvedere Meridionale* 29. évf. 1. sz. 24–42. pp

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

¹ A Szegeden „Az 1956-os forradalom és szabadságharc tudományos kutatása, valamint helye az oktatásban” című konferencián 2016. október 15-én elhangzott előadás szerkesztett, átdolgozott és bővített változata.

1 Bevezető

A címben jelzett „eddig ismeretlen forrásanyag”² a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola³ igazgatója, Dr. Ormos Imre egyetemi tanár irathagyatékának az 1956-os forradalom és szabadságharcnak a Főiskolán zajló vagy azt érintő eseményeit és döntően a forradalom és szabadságharc bukását követő főiskolai felelősségre vonási eljárásokat⁴ dokumentáló irategysége.

Ormos professzor hagyatékának egy része, még a levéltári jogelőd egykori Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Levéltárának alapításakor (1993) került jelenlegi őrzési helyére, a Szent István Egyetem Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár levéltári egységébe⁵. Ez azonban még nem tartalmazta az „1956-os” irategységet⁶. Ennek az irategységnek levéltári őrizetbe történő átadása, csak 2009-ben történt meg. Ki is volt Ormos Imre?

2 Ormos Imre (Életrajz)⁷

Ormos Imre (Budapest, 1903. május 27 – Budapest, 1979. február 26.) okleveles műkertész (1926), egyetemi tanár (1946), a mezőgazdasági tudományok doktora (1960), Kossuth-díjas kerttervező (1962).

Oklevelének elnyerése után, 1926-ban az Ungváry László Faiskolai Rt-nél kezdett dolgozni. A következő évben tanulmányútra indult: 1927-1932 között Törökországban, Ausztriában, Franciaországban gazdagította szakismereteit.

Beiratkozott a Bécsi Műszaki Egyetem (Technische Universität Wien) Építésztechnológiai Karára. Egykori tanára Rerrich Béla, 1932-ben hazahívta a M. Kir. Kertészeti Tanintézetbe és megbízta a kerttervezési ismeretek oktatásával.

Önképzését folytatva, 1939-ben a Gazdasági Tanárképző Intézetben kertészeti szaktanári oklevelet szerzett. Néhány esztendő múlva, 1944-ben, pedig a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán doktorált.

Az 1939-ben alakult M. Kir. Kertészeti Akadémia Kertművészeti és Kerttervezési Tanszékének illetve – 1969-es nyugdíjba vonulásáig – valamennyi jogutódának vezetője. A Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán (1968-tól Kertészeti Egyetem) az 1963/64 tanévtől a kezdeményezésére létrejött önálló kertépítészeti szak szakvezetője.

² Az iratanyagban vannak ugyan olyan iratok, amelyekről a téma iránt érdeklődők már eddig is tudtak, de az irategység több eddig nem ismert dokumentumot is magába foglal. Ormos Imre hagyatékának ez a része az 1956-os forradalom és szabadságharcnak a Főiskolán zajló eseményeit és az ezek nyomán indult felelősségre vonási eljárásokat dokumentáló és – jelen tudásunk szerint – a legnagyobb terjedelmű és legteljesebb körű forrásbázisa. Ezekre tekintettel érzem jogosnak használni „az eddig ismeretlen forrásanyag” megnevezést. Megjegyzendő, hogy a már ezelőtt is ismert iratoknak sem mindegyike került eddig közzétételre.

³ Az önálló Kertészeti és Szőlészeti Főiskola az Elnöki Tanács 1953. évi 17. törvényerejű rendeletével 1953 szeptemberében alakult meg. A Főiskola átszervezése nyomán jött létre 1968-ban a Kertészeti Egyetem, a világ első ilyen jellegű önálló felsőoktatási intézménye.

⁴ A Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán az 1956-os forradalom és szabadságharc alatt zajló események és az ezt követő felelősségre vonási eljárások történetéről lásd: BECK 1994; BECK 1998; ZSIDI 2003; OSVÁTH 2006; OSVÁTH 2007; OSVÁTH 2009.

⁵ Levéltári jelzete: Szent István Egyetem Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár (a továbbiakban: SZIE EFKL) 165. fond Ormos Imre iratai.

⁶ Levéltári jelzete: SZIE EFKL 165. fond Ormos Imre iratai 2. doboz. Értelemszerűen valamennyi az alábbiakban – az Ormos irathagyatékából – ismertető iratnak ez az őrzési helye.

⁷ Ormos Imre életéről, munkásságáról a legteljesebb összefoglaló CSEMEZ 2003.

Az 1948/1949. tanévben a Magyar Agrártudományi Egyetem Kert- és Szőlőgazdaság-tudományi Karának dékánja, 1954-1960 között, a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola igazgatója, majd 1963-1966 közt az egyetemi rangú Kertészeti és Szőlészeti Főiskola rektorhelyettese.

Jelentős szerepet játszott a kertészeti és ezen belül kiemelten kertépítészeti, kertművészeti⁸ szakoktatás háború utáni fejlődésében.

Munkássága elismerésül 1962-ben Kossuth-díjjal tüntették ki, 1970-ben, pedig a Kertészeti Egyetem a kertészeti tudományok tiszteletbeli doktorává (doctor honoris causa) avatta.

Ormos Imrére ma a táj- és kertépítészeti tudományok művelői és a tájépítész szakmai közösség, mint iskolateremtő professzorára tekint, akinek tiszteletére az egykori Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem, 1988-ban Ormos Imre emlékérmét alapított

3 Az „1956-os” iratok megőrzésének lehetséges személyes indítékai

Mielőtt rátérnék az irategységben lévő iratok, -csoportok irattani és történeti elemzésére, fel kell tennem a következő kérdést: Mi indította Ormos Imre professzort arra, hogy „magánirattárban” megőrizze az 1956-os forradalom és szabadságharcnak Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán zajló eseményeit és a forradalom és szabadságharc bukását követő főiskolai felelősségre vonási eljárásokat dokumentáló iratokat?

Annak az igénye, hogy az útókor tisztán, politikai célzatosság nélkül láthassa, mi történet a Főiskolán 1956 forradalmi napjaiban és azok elmúltával?

Annak torzításmentes dokumentálása, hogy kik és milyen szerepet játszottak a forradalmi eseményekben és az azokat követő megtorlásban? A megtorlásban játszott saját szerepét világossá tevő elsődleges források megőrzése?

Rövid válaszom a fenti kérdéseimre, hogy mind ezek egyszerre. Válaszomat részben az 1956-os forradalom és szabadságharcnak a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán zajló esemény-történetét feldolgozó tudományos munkára⁹, egy Ormos Imrét közelről ismerő az ő szellemi örökösének és munkássága tovább vivőjeének számító tanítvány visszaemlékezésére¹⁰, ifj. Beck Tibor kutatómunkájának idevágó eredményeire, valamint a jelen tanulmány tárgyát képező „eddig ismeretlen forrásanyag” általam végzett áttekintésére alapozom. Válaszom alátámasztáshoz felhasználtam tovább egy a jelen tanulmány egyik lábjegyzetében már hivatkozott korábbi tanulmányomban leírtakat is.¹¹

Az említett az 1956-os forradalom és szabadságharcnak Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán

⁸ A kertművészeti és kertépítészeti oktatás szolgált az 1990-es évek elején a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem (KÉE) induló egyetemi szintű tájépítész-képzés alapjául. Így közvetten Ormos professzor érdeme is, hogy 1992-ben KÉE-n megalakulhatott Magyarország első és mindmáig is egyetlen tájépítész-képzésre és kutatásra szakosodott szervezeti egysége a Tájépítészeti, -védelemi és -fejlesztési Kar, jelenlegi hivatalos nevén Szent István Egyetem Tájépítészeti és Területtervezési Kar.

⁹ BECK 1998. 226–227.

¹⁰ Mócsényi 2003. Mócsényi Mihály (Mócsényi, 1919. november 9. –) Kossuth-, Széchenyi- és Sir Geoffrey Jellicoe-díjas kertészmérnök, tájépítész, egyetemi tanár, a tájrendezés magyarországi oktatásának megalapozója, az önálló Tájépítészeti Kar létrehozója. 1991 és 1993 között a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem rektora. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején tagja volt a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola ideiglenes és végleges forradalmi bizottságának is.

¹¹ OSVÁTH 2009. Lásd ehhez a 3. lábjegyzetpontot.

zajló eseményeit, valamint a bukását követő főiskolai felelősségre vonási eljárásokat elsőként – a jelen tanulmányban már hivatkozott munkáiban – ifj. Beck Tibor dolgozta fel.¹²

Az 1956-os Intézet évkönyvében közétett tanulmányában Beck, amennyire azt az eseménytörténet értékelése indokoltta teszi, vizsgálja Ormos Imrének a forradalmi eseményekhez való viszonyulását is.

Ormos professzort a Főiskolán alakult forradalmi szervek (Ideiglenes Forradalmi Bizottság, Forradalmi Bizottság) egyike sem mentette fel tisztségéből. Eddigi ismereteink szerint a forradalmi bizottságok tagjaiban eltávolításának lehetősége sem merült fel. Azaz a forradalom napjaiban is ő volt a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola igazgatója.¹³

Beck Tibor fentebb hivatkozott tanulmányában ugyanakkor megjegyzi¹⁴, hogy Ormos Imre nem járt be a Főiskolára, hanem otthonában meghúzódva várta ki az eseményék végkifejletét. A döntések meghozatalának jogát és ebből következően az azokért viselt felelősséget átengedte a fentebb említett forradalmi szerveknek. Elsősorban is az azokat elnöklő Okályi Iván¹⁵ tanszékvezető egyetemi tanárnak¹⁶.

Ez az otthonában való visszahúzódás nem gyávaságnak¹⁷, hanem a professzor közismert apolitikusságának (a politikai események és a politikai életben való részvétel iránt érzett iszonyodásának) tudható be.

Igazolja ezt Mőcsényi Mihály Ormos Imrere, ahogyan ő nevezte mentorára való visszaemlékezéseinek alább idézett részlete: *„Ormos Imre amennyiben elintéződik ügye – szociáldemokrata párttagnak kell lennie. Viszolygott, szinte irtózott a politikától, párttól, de nem volt*

¹² Beck mivel elsődleges céljának a forradalmi időszak eseménytörténetének lehető legszélesebb körű vizsgálatát tekintette, a megtorlásokról csak egy rövid összefoglalást és egy névjegyzéket közölt. (Lásd Beck 1998.). Magam 2009-ben a felelősségre vonási eljárásokhoz alapul szolgáló két dokumentumot ismertettem. A legteljesebb képet ezekről az eljárásokról azonban a legpontosabb és legalaposabb ismeretekhez, éppen Ormos Imrének a jelen tanulmányba bemutatandó „1956-os irathagyatékában” fennmaradt források elemzése vezethet el. (Lásd: OSVÁTH 2009.)

¹³ Ehhez OSVÁTH 2009. 163.

¹⁴ BECK 1998. 219.

¹⁵ Okályi Iván (Gáboros, 1900. ápr. 10. – Bp., 1968. nov. 16.): okleveles kertész, egyetemi tanár, a mezőgazdasági tudományok doktora (1954). 1924-ben a Kertészeti Tanintézetben műkertészi oklevelet szerzett. A pécsi tudományegyetemen 1940-ben államtudományi doktori fokozatot kapott. 1927-ben a Kertészeti Tanintézetben Mohácsy Máttyás mellett gyakornok. 1928-ban az akkor létrejött Országos Pomológiai Bizottság titkárává nevezték ki. 1930-ban a növényvédőszergyárak bérgyümölcsöseinek megszervezésével és irányításával bízták meg. 1932-ben a Földművelésügyi Minisztérium, saját kérésére Szegedre helyezte, ahol – többek között – a homoki őszibaracktermelés kérdéseivel foglalkozott. 1936-tól Balatonfüreden az első hazai kertészeti felügyelőség vezetője. Megszervezte a Balatoni Gyümölcsstermelők Egyesületét, vezetésével megindult a Balaton-felvidéki mandulafásítása. 1940-től a Kertészeti Akadémia, 1942-től Kertészeti és Szőlészeti Főiskola tanára. 1942-től a Gyümölcsstermelők Országos Egyesületének igazgatója, 1947-től a Magyar Agrártudományi Egyetem (MAE) nyilvános rendes tanára. Az 1947/48. tanévben a MAE Kert- és Szőlőgazdaságtudományi Karának dékánja. 1953-54-ben a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola igazgatója. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején egyaránt elnöke a Főiskola ideiglenes és végleges forradalmi bizottságának is. A forradalom és szabadságharc leverése után, ezért fegyelmi úton eltávolították a Főiskoláról. 1958-tól a Kertészeti Kutatóintézetben dolgozott. Az MTA Kertészeti Bizottságának első elnöke (1951–1954), a későbbiekben tagja volt. 1960-ban vonult nyugdíjba. 1992-ben a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem posztumusz rehabilitálta.

¹⁶ A Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Magyar Agrártudományi Egyetem Kert- és Szőlőgazdaság-tudományi Karának jogutódként egyetemi rangját megőrizte és ezért vezethették egy tanszékei egyetemi tanárok.

¹⁷ Ormos professzornak ez a megtorlások mérséklésére irányuló határozott törekvése is bizonyítja személyes bátorságát, ami egzisztenciális félelmeit – felelősége és gyermeke iránti rajongó szeretete zárkóztottsága dacára is közismert volt – felülírta. Ennek bizonyítására a későbbiekben példát is fogok hozni.

más választása. (...) Amitől Ormos professzor azonban kezdettől fogva tartott, az bekövetkezett, a szociáldemokrata párt egyesült a kommunista párttal. És persze mindenki „önakaratián” lett az új, az egyesített párt tagja. Igen kevesen voltak, lehettek, akik ellenkeztek. Ormos Professzor sem vállalhatta az „öngyilkosságot”, családjára való tekintettel. Az 1956-os forradalom után, a kommunista párt újjáélesztésekor Ormos professzor nem „jelentkezett” párttagsága megújítására. Nem kellett többet olyan gyűléseken, rendezvényeken részt vennie, amelyeknek témája alapvetően idegen volt számára.”¹⁸

Az Ormos Imre „1956-os irathagyatékában” megőrzött dokumentumok és korábbi kutatások következtetései alapján is feltételezhető, hogy a forradalmi időszakban azért tanúsított passzivitását, hogy ha a forradalom elbukik – ennek lehetőségével számolni lehetett/kellett – módja legyen „menteni a menthetőt”.

Meglátásomat alátámasztja egy újabb Mőcsényi Mihálytól vett idézet Ormos Imréről: „Nem „született politikusnak, de kényszerből olyan „diplomáciai” jártasságra tett szert, amely párját ritkította. Fontos feladatának tekintette, hogy értékesnek tartott munkatársait „megmentsé”, az intézményben tartsa.”¹⁹

Már eleddig is többször hivatkozott tanulmányában Ifj. Beck Tibor is utal Ormos Imre professzor beosztottjait védő magatartására és arra, hogy ezért az MSZMP főiskolai alapszervezete hevesen támadta is: „A pártszervezet nem tud együttműködni vele, mivel széles körű családi és egyéb kapcsolatai vannak a főiskola osztályidegen elemeivel.”²⁰

4 Ormos Imre „1956-os” irathagyatékának irattani szempontú megközelítése

A jelen tanulmány bevezetőjében említett Ormos professzor irathagyatékában megőrződött „1956-os” irategység egy A/4 méretű szabványos iratgyűjtőben²¹ elhelyezett szálásiratok (egyedi iratok) és tematikusan csoportosított iratok együttese²².

Az iratokat Ormos Imre helyezte az iratgyűjtőbe. Ezt bizonyítja, hogy az iratgyűjtőn a professzor kezével írt „Ef. biz” felirat olvasható. A rövidítés feloldása: Ellenforradalmi Magatartás Kivizsgálására Alakított Bizottság²³.

Az iratok összterjedelme 375 oldal (több mint 2/3-a A/4 nagyságú lapra, a fennmaradó kb. 1/3-a ennél kisebb B/5 nagyságú lapra íródott). Írásmódjukat tekintve vannak köztük gépiratok és kéziratok.

A gépiratok között, fennmaradásuk módjára nézve található eredeti irat és korabeli másolat. A 375 oldalnyi irategységben található több másod (vagy többedik) példány is²⁴.

¹⁸ MŐCSÉNYI 2012.

¹⁹ MŐCSÉNYI 2003 21.

²⁰ BECK 1998. 227.

²¹ Szabványszáma: MNOSZ 5617.

²² Az irategységben egyaránt vannak főiskolai iktatószámmal ellátott iratok és iktatószám nélküli iratok.

²³ A Bizottság működésével a későbbiekben kívánok foglalkozni.

²⁴ Azon az iratok egy részének, amelyeknek az irategységben nincs duplikátumuk, más az Entz Ferenc Könyvtár és Levéltárban őrzött fondban (SZIE EFKL 3/f. 2. doboz: az 1956-os forradalom és szabadságharc történetéhez kapcsolódó iratok illetve SZIE EFKL 50/o. Kisebb személyi gyűjtemények: Dobray Endre iratai), vagy esetleg más Levéltárban van duplikátuma. Ezekről a későbbiekben teszek említést. A más Levéltárakban őrzött

Ormos professzor irathagyatékában megőrződött és fentebb már említett A/4 méretű iratgyűjtőben elhelyezett „1956-os” iratoknak iratgyűjtőn belüli rendjét vélhetően, de nem bizonyíthatóan maga Ormos Imre alakíthatta ki.

Az irathagyatékában megőrzött iratok három nagyobb tematikai csoportra – a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán alakult forradalmi szervek működést dokumentáló hivatalos iratok illetve Ormos Imrének forradalmi eseményekről készült saját kezű feljegyzései, a forradalom leverését követő ellenállás idején nem a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán keletkezett iratok, valamint a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán az Ellenforradalmi Magatartás Kivizsgálására Alakított Bizottság működésének iratai – oszthatók.²⁵

5 Eddig ismeretlen dokumentumok Ormos Imre „1956-os irathagyatékában”

Jelképesnek tekintem, hogy amikor először nyitottam ki a dossziét az iratsomók tetején egy kézzel rajzolt színes, kettéhajtott „forradalmi címert” az úgynevezett Kossuth-címert találtam²⁶. Ez volt az első „eddig ismeretlen dokumentum”²⁷.

Az Ormos-féle „1956-os” irathagyatékban a Főiskolán alakult forradalmi szervek működést dokumentáló hivatalos iratok csoportjában található egy „*Feljegyzés a főiskolai önkormányzat lényegére vonatkozólag*” (a továbbiakban: „*Feljegyzés*”) címet viselő irat.

Ez a dokumentum ugyan más a főiskola 1956-os történére vonatkozó iratanyagban is fennmaradt²⁸, tehát ismertnek kell tekintenünk, azonban csak az Ormos irathagyatékban megőrzött példányból derül ki, hogy keltezésének időpontja 1956. december 20-a, szerzője, pedig

másodpéldányokra példa a Budapesti Műszaki Egyetem teljes tanári kara, a Veszprémi Vegyipari Egyetem és az Mezőgazdasági Gépészmérnöki Főiskola képviselői által, 1956. november 20-án, budapesti keltezéssel írt és Kádár János miniszterelnöknek, az egyetemi hallgatók személyi biztonságának védelmében írt levél. Ennek egy példánya megtalálható a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Levéltárában is. Ugyanígy máshelyről is ismert a MEFESZ 1956. december 19-én kelt Ideiglenes Szervezeti Szabályzata vagy szintén a MEFESZ-nek 1957. január 10-én kelt, a „MEFESZ Országos Ideiglenes Intézőbizottságának Nyilatkozata” című dokumentuma. Lásd még ezekhez a 2. lábjegyzetpontban leírtakat. Mindkettőt közli Vida 2007. A 1956. december 19-én kelt Ideiglenes Szervezeti Szabályzatot lásd: Vida 2007. 402–404., az 1957. január 10-én kelt Nyilatkozatot lásd: Vida im. 442–445. Ez utóbbinak a kötet szerkesztői „*A MEFESZ Országos Ideiglenes Intézőbizottságának vitalevele politikai programjáról és az egyetemisták szociális, tanulmányi követeléseiről*” címet adták, de szövege teljesen megegyezik az Ormos Imre hagyatékában lévő említett dokumentum szövegével.

²⁵ Az irathagyaték tematika rendje az iratanyag Ormos Imre csoportosítást szem előtt tartó levéltári rendezés eredménye.

²⁶ Szerintem a Kossuth-címer megőrzése, újabb bizonyítéka Ormos Imre személyes merészségének és egyúttal a „forradalmi eszmék” iránti csendes rokonszenvének. A Kossuth-címer a forradalom és szabadságharc bukását követően ellenforradalmi jelképpnek minősült és megtartása büntetendő cselekménynek számított.

²⁷ A Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán 1957. október 1-ig használták a hivatalos iratokon (így pl. a Főiskola által kiadott képesítő okleveleken is) a Kossuth-címet. Erről lásd: Dr. Ormos Imre igazgató és dr. Divényi László igazgatói hivatalvezető Tamássy Istvánnak az Földművelésügyi Minisztérium szakoktatási és kísérletügyi főigazgatójának írott, 1957. november 8-án kelt igazoló jelentését. (Főiskolai iktatószáma 46/1957. Biz. Őrzési helye: SZIE EFKL 3/f. 2. doboz: az 1956-os forradalom és szabadságharc történethez kapcsolódó iratok.)

²⁸ A SZIE EFKL 3/f. 2. doboz: az 1956-os forradalom és szabadságharc történethez kapcsolódó iratok őrzési egységben található a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola 1956. évi december 28-án tartott üléséről készült jegyzőkönyv II. sz. melléklete (címe: „A főiskolai önkormányzat fő vonásairól.” szövegét tekintve teljesen azonos a „*Feljegyzés a főiskolai önkormányzat lényegére vonatkozólag*” című dokumentummal. Keltezés és szerzői név azonban nem olvasható a jelzett mellékleten és a jegyzőkönyv sem utal rájuk.

az ekkor már a Főiskola igazgatója mellet tanácsadó testületként működő egykori Forradalmi Bizottság elnöke, Dr. Okályi Iván.

A „*Feljegyzéssel*” teljeskörű forráselemzése önálló tanulmány témája lehetne. Ezen helyen csak annyit jegyeznék meg, hogy a jogászai precizitással készült tervezet több olyan az autonómia keretébe utalt hatásköri kitétel is szerepel benne (pl.: meghatározott beosztásig oktatók és bizonyos tisztségviselők kinevezése)²⁹, amelyik megtalálható a felsőoktatási intézmények új szervezeti és működési rendjét meghatározó 3/1969. sz. MM. rendeletben is.³⁰

Arra már ifj. Beck Tibor kutatásai fényt derítettek, hogy a Forradalmi Bizottság 1956. november 12-i ülésén mondta ki, hogy igazgatási jogkörét átadja a Bizottság által Főiskola „igazgatási szerveire ruházza át”.

Ezen az ülésen részt vett Ormos Imre is, aki ekkor mondott köszönetet „az államigazgatás nevében” a Bizottságnak.³¹ Azt a forrást is közli, amelyre megállapítást alapozza³². Ez a forrás az előbb említett ülés jegyzőkönyve.³³

A jogkör átadásáról és ezzel egyidejűleg a Forradalmi Bizottság megszűnésének bejelentéséről szóló 1956. december 4-i Okályi által Ormosnak írt levelet, ugyanakkor csak a Dobray illetve az Ormos-féle „1956-os” irathagyatékokból ismerjük³⁴.

Ormos Imrének forradalmi eseményekről készült saját kezű feljegyzései közé két dokumentum tartozik az egyik egy naptár, melynek kezdőnapja 1956. október 21. vasárnap, zárónapja, pedig 1956. november 4. (a második szovjet beavatkozás, Budapest szovjet csapatok általi megtámadásának napja).

A másik, szintén egy naptárszerű felsorolás a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán zajló forradalmi eseményeinek (egy kivétellel a két Forradalmi Bizottság üléseinek) a történések főbb mozzanatait is rögzítő listája. Kezdőnapja 1956. október 31. (az Ideiglenes Forradalmi Bizottság megalakulásának időpontja), zárónapja 1956. december 4. (a Forradalmi Bizottság fentebb már említett megszűnésének időpontja)³⁵.

Ez utóbbi irat bizonyítéka, hogy noha a forradalmi napokban – mint arra fentebb már utaltam – Ormos Imre nem tartózkodott a Főiskolán a későbbiekben (feltehetően november 4. után) visszatérve igyekezett minél pontosabban tájékozódni arról, mi is történt az intézményben, amelynek igazgatói tisztségét viselte.

Ormos „1956-os” irathagyatékának terjedelmére nézve legtekintélyesebb egysége az 1956-os forradalom és szabadságharcban részt vettek ellen indított megtorló eljárások iratanyaga. Idesorolhatók a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán az Ellenforradalmi Magatartás Kivizsgálására Alakított Bizottság (a továbbiakban röviden: Ef. biz.)³⁶ megalakítását elrendelő iratok, valamint

²⁹ Az oktatók esetében adjunktusig, a tisztségviselőknél a rektorhelyettesi szint alattiakig.

³⁰ A rendeltről lásd KARDOS–KELEMEN–SZÖGI 2000. 158.

³¹ BECK 1998. 219.

³² BECK 1998. 235.

³³ A jegyzőkönyvet lásd: SZIE EFKL 50/o. Kisebb személyi gyűjtemények: Dobray Endre iratai illetve Beck: 1998. 235.

³⁴ A Forradalmi Bizottság megszűnését a december 4-i dátum megadásával együtt említi ifj. Beck Tibor (Beck 1998. 219.) csak a forrást nem közöl hozzá, mivel a Dobray hagyatékot nem ismerhette, ugyanis az tanulmánya megjelenését követően került levéltári őrizetbe.

³⁵ Ormos Imre feljegyzésének szövege: „XII. 4. Levél: Forr. Biz. megszűnik.” Ez a levél, amire a feljegyzés utal a fentebb említett a Dobray irathagyatékából is ismert és Ormos Imre által is megőrzött Okályi Iván írta levél.

³⁶ Jelen tanulmány első soriban már említést tettem róla, hogy az Ef. biz. rövidítést Ormos Imre használta az igen

az ugyancsak ennek a Bizottságnak a munkájához „háttéranyagául” szolgáló iratok is.

Az irategység része az Ef. biz. működése során keletkezett iratok duplumpéldányainak sorozata. Tartamát nézve ebbe az iratcsoportba illeszkedik az Ef. biz. üléseiről készített 103 oldalnyi – félbe hajtott A/4 lapokra – kézzel írt feljegyzésgyűjtemény, ami tulajdonképpen az üléseken elhangzottak jegyzőkönyvszerű leirata.

Az 1956-os forradalom és szabadságharcban részt vettek ellen indított megtorló eljárásokkal már foglalkozott – többször idézett tanulmányában – ifj. Beck Tibor³⁷ és ugyancsak már hivatkozott munkájában érintőlegesen Vida István³⁸ is.

Magam a Pécsi Tudomány Egyetem Levéltára által 2006-ban „Forradalom és megtorlás a magyar egyetemeken” címen megrendezett levéltári napi tudományos tanácskozásán tartottam a témába vágó előadást „Az 1956 résztvevői elleni megtorlások a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán” címmel.

Az Ormos Imre „1956-os” irathagyatékának tárgyalt tematikai csoportjaiba sorolható iratok azonban a fent említett kutatások eredményeit számos ponton gazdagítják, illetve új megvilágításba helyezik.

Mielőtt ezekre kitérnék, szükségesnek tartom, ha csupán felsorolás szerűen is bemutatni milyen típusú iratok találhatóak Ormos Imrének az 1956-os forradalom és szabadságharcban részt vettek ellen indított megtorló eljárásokra vonatkozó iratanyagában.

Az Ef. biz. megalakítását elrendelő irategység egy a Földművelésügyi Minisztérium és az Főiskola közötti – három iratból álló – 1957. április 12. és 1957. július 8. közt keletkezett levélváltás, amelyben az FM elrendeli az Ef. biz. felállítását (kelt: 1957. április 12.), majd utasítást a megalakult Ef. biz. munkájának gyorsabbá tételére (kelt: 1957. május 31.), a legutolsóként keletkezett iratban, pedig Ormos Imre igazgatói minőségében jelentést tesz az Ef. Biz. által hozott első fegyelmi határozatokról (kelt: 1957. július 8.). Mindhárom előbb említett dokumentum eddig ismertlen volt.

Már az első – 1957. április 12-én kelt levél – alapján át kell értékelnünk a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán az 1956-os forradalom és szabadságharcban részt vettek ellen indított megtorló eljárásokról eddig – ifj. Beck Tibor – kutatásai nyomán ismert megállapítások egy részét.

Beck 1998-as tanulmányában és 1992-es szakdolgozatában is a következő olvasható: „A fegyelmi eljárások megkezdésére a felsőoktatási intézményekben Szigeti József miniszterhelyettes³⁹ adta ki az utasítást 1957. április 19-én.”⁴⁰

hosszú a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán az Ellenforradalmi Magatartás Kivizsgálására Alakított Bizottság elnevezés helyett. Az Ef. biz., amint arról a későbbiekben még részletesen is írok Ormosnál azonos az oktatók és más dolgozók ellenforradalmi magatartásának kivizsgálására alakított bizottsággal. Valójában azonban, mint látni fogjuk három külön jog- és hatáskörű vizsgáló bizottságról: egy oktatók és más dolgozók ügyeit, egy hallgatók ügyeit vizsgáló és egy fellebbviteli szerepkörű FM Fegyelmi Bizottságról tesznek említést a források.

³⁷ BECK 1998. 226–230.

³⁸ VIDA 2007. 48., 570–571. Az elsőként jelzett helyen a Kertészeti és Szőlészeti Főiskoláról – a forradalom és szabadságharc alatt játszott szerepük miatt – elbocsátott hallgatók számát említi. A másodikiként jelzeten pedig, ifj. Beck Tibor édesapja, a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Forradalmi Bizottsága tagja és a főiskolai MEFESZ szervezet hallgatói titkára id. Beck Tibor ellen hozott fegyelmi határozatot közli.

³⁹ Szigeti József (Rákospalota, 1921. március 19. – Budapest, 2012. szeptember 24.) Baumgarten-jutalommal kitüntetett magyar marxista filozófus, esztéta, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Kutatási területe az ismeretelmélet és a marxista filozófia. Fő eredménye a művészet megformált, valódi tartalommal vált matéria egységéből történő levezetése. 1957 és 1959 között művelődési miniszterhelyettes, 1959 és 1968 között az MTA Filozófiai Intézet igazgatója.

⁴⁰ BECK 1998. 226. illetve BECK 1994. 49. Ez utóbbi – ifj. Beck Tibor szakdolgozata – másolatban megtalálható a Szent István Egyetem Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár levéltári részlegében.

Ez a megállapítás csak azok a felsőoktatási intézményekre igaz, amelyeknek a főhatósága a Művelődésügyi Minisztérium volt. A Kertészeti és Szőlészeti Főiskola főhatósága azonban, mint agrárfelsőoktatási intézménynek a Földművelésügyi Minisztérium volt.

Ezért a Főiskolán az 1956-os forradalom és szabadságharcban részt vettek ellen indítandó eljárások lefolytatására (azaz az Ef. Biz. felállítására és működésére) nem a fent említett Szigeti József, hanem Magyar András⁴¹ a földművelésügyi miniszter első helyettese adta ki az utasítást a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolának.

Magyar levélbeli utasítása 1957. április 16-án érkezett meg a Főiskolára, címzettje természetesen Ormos Imre igazgató volt. A tartalom bizalmas jellegére utal a levélen olvasható „Saját kezű felbontásra!” kezelési utasítás. Ügyiratszám: 71.307/1957.

Ez azért fontos, mert ez annak az FM rendeletnek a száma, amely forradalom és szabadságharcban részt vettek ellen indítandó eljárások jogi alapját, adta és amelyre az Ef. Biz. által a későbbiekben kiadott fegyelmi határozatokban hivatkoznak.

A fentebb már hivatkozott Vida István közölte id. Beck Tibor ellen hozott fegyelmi határozatban is, mint elődleges eljárásjogi alapra az 71.307/1957. sz. FM rendeletre hivatkozik a határozatot aláíró Dr. Ormos Imre igazgató.⁴² Ebben a fegyelmi határozatban egy másik FM rendeletre is utalás történik.

Ez a 71.876/1957. sz. FM rendelet, amely az Ef. Biz. által már folyamatban lévő eljárások felgyorsítását és mielőbbi lezárását írja elő. (Erről fentebb már tettem említést.)

Ez a rendelet is levélformában érkezett meg a Főiskolára. Keltezése 1957. május 31. Aláírója azonban, nem Magyar András első miniszterhelyettes, hanem az FM szakoktatási és kísérletügyi főigazgatója, Tamássy István⁴³ volt.

Tamássyról írva fontosnak tartom megjegyezni, hogy ekkor – minisztériumi vezető beosztása mellett - Kertészeti és Szőlészeti Főiskola igazgatóhelyettese (1954-1957) és egyúttal tanszékvezető docense (1954-től) is volt. Azaz egyszerre volt felettese és beosztottja Dr. Ormos Imrének, ami nyilván nem teremtett kettejük közt feszültségmentes viszonyt.

Tamássy neve első helyen olvasható azon személyek listáján, akiknek – a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Forradalmi Bizottságának 1956. november 1-én határozata alapján – megtiltották a belépést a Főiskola területére⁴⁴. A forradalom és szabadságharc leverését követően Tamássy István egyik tevékeny résztvevője volt az új állampárt, a Magyar Szocialista Munkás Párt főiskolai alapszervezete létrehozásának⁴⁵.

A Földművelésügyi Minisztérium szakoktatási és kísérletügyi főigazgatóságát 1961-ig vezette. Ezt követően pedig, egészen 1990-ig – előbb főiskolai, majd egyetemi tanárként – a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola és ennek jogutódai a Kertészeti Egyetem⁴⁶, majd a Kertészeti

⁴¹ Magyar András (Pocsaj, 1918. augusztus 16 – Budapest, 2005.) mezőgazdász, politikus, egyetemi oktató, -vezető. A Debreceni Mezőgazdasági Főiskolán tanult, 1945-től 1949-ig ugyanott tanított, majd 1951-ig a moszkvai Tyimirjavez Akadémián aspiráns volt. 1953. augusztus és 1960. június között a földművelésügyi miniszter első helyettese, majd miniszterhelyettes volt, egyúttal 1954-től 1960-ig a gödöllői Magyar Agrártudományi Egyetem tanára, majd rektora. 1952-ben lett tagja a Magyar Dolgozók Pártjának, majd az MSZMP-nek.

⁴² VIDA 2007. 570.

⁴³ Tamássy István (Kula, 1924. július 21. – Gyöngyös, 1995. június 25.) állami díjas kertészmérnök, növény-nemesítő, egyetemi tanár, a mezőgazdasági tudományok doktora, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Kertészeti növények nemesítésével és annak elméleti, öröklődéstanai hátterével foglalkozott.

⁴⁴ A határozatot lásd: SZIE EFKL 50/o. Kisebb személyi gyűjtemények: Dobray Endre iratai

⁴⁵ Tamássy pártszervezésben játszott szerepéről lásd: BECK 1998. 223.

⁴⁶ A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1968. évi 25. szám törvényerejű rendeletével hozta

és Élelmiszeripari Egyetem⁴⁷ növényörökléstani és nemesítési tanszéke élén állt. Sőt 1986 és 1991 között – nyugdíjazásáig – Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem rektori tisztét is viselte.

Ebben a minőségében – a történelem fintoraként – neki kellett 1990-ben rehabilitálnia⁴⁸ azokat az egykori forradalmárokat, akiket, mint „ellenforradalmárokat” az ő utasítására ítélték el. Ifj. Beck Tibor megjegyzi, hogy Tamássy miatt több egykori elítélt idézem: „...nem tartott igényt...” a rehabilitálására.⁴⁹

Az iránta érzett ellenszenvvel valószínűleg Tamássy István is tisztában volt és az is feltételezhető, hogy maga, pedig az egykori forradalmárok és szabadságharcosokkal szemben táplált hasonló érzéseket. Ezek az érzelmi indítatások vezethették arra részben az egyetemi tanács tagjait, részben magát Tamássyt, hogy az előbb említett nyilvános ünneppi tanácsulást nem ő, hanem Dr. Török Szilveszter akkori tudományos rektorhelyettes vezesse.

Térjünk vissza a rendeleteket tartalmazó két levél részletes elemzésére. Bevezetésként, mint kicsi, de nem érdektelen apróságot említem, hogy a bár a Magyar Népköztársaság új címeréről rendelkező törvény (1957. évi II. törvény 67. §) 1957. május 23-án lépett hatályba, az 1957. április 12-én kelt Magyarai András által írott, a 71.307/1957. sz. FM rendeletet tartalmazó levél fejlécén az ekkor még nem hatályos új népköztársasági címer látható.

Az 1957. május 31-én kelt Tamássy István írta, 71.876/1957. sz. FM rendeletet magába foglaló levél fejlécét viszont az ekkor már hivatalosan nem használható forradalmi címer, azaz az a Kossuth-címer díszíti.

Az 71.307/1957. sz. FM rendeletet tartalmazó levél első bekezdéseiben a forradalom és szabadságharc megítélésével kapcsolatos – a leverés után – kötelező pártállami toposzok olvashatók. Úgy, mint: „... az ellenforradalmi események a felsőoktatási intézményekben is felszínre hozták az eddig megbújt népi demokráciánk ellen alattomosan tevékenykedő ellenforradalmi elemeket...”⁵⁰ akik: „...káros és ellenséges nézetek terjesztésével igyekeztek mérgezni a politikai légkört...”.

Magyarai hangsúlyozza, hogy: „A politikai tisztulás folyamatát és megerősödését (...) leginkább az gátolja, hogy az ellenforradalmi időszakban szerepet vállalt (...) személyek tevékenységének vizsgálása illetve tisztázása mindezekig nem történt meg.”

Ezért „...alábbiak végrehajtására...” utasítja általában az főhatósága alá tartozó agrároktatási intézmények vezetőit, így Dr. Ormos Imre igazgatót is: „1. / Az ellenforradalmi események az intézmény viszonylatában történő hiteles tisztázása céljából két bizottság létrehozását...” rendeli el.

Az egyik feladata lesz az oktató és nem oktatói besorolású dolgozók⁵¹ a forradalom napjában tanúsított magatartásának vizsgálata. A másiké, pedig ugyanezen időszakra vonatkozóan a hallgatók magatartásának vizsgálata.

létre a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolából a Kertészeti Egyetemet. Az Egyetem az 1967/68-1985/86. tanévekben közt állt fenn.

⁴⁷ A Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem a Kertészeti Egyetem jogutódja, mely az 1986/87-es és az 1998/99-es tanévek közt állt fenn.

⁴⁸ A Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem jogelődeinél 1945 után sérelmet szenvedettek – így az 1956-os forradalmárok – rehabilitálásról a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Egyetemi Tanácsának 1990. április 2-án tartott ülésén hoztak határozatot. (Lásd: SZIE EFKL 4/a.: Egyetemi tanácsulási jegyzőkönyvek 25. doboz.). A doktoravat és rehabilitációs nyilvános ünneppi tanácsulást 1990. június 27-én tartották. (Ehhez lásd: *Kertésztechnológus* 1990. szeptember 3-7.).

⁴⁹ BECK 1994. 62.

⁵⁰ Ezt és valamennyi későbbi idézet az Ormos Imre „1956-os” irathagyatékában őrzött Magyarai által szignált levélből vettem.

⁵¹ Ez az a bizottság, amit Ormos Imre kézírásos jegyzeteiben „Ef. biz”-nek nevez. Ehhez lásd még a 36. lábjegyzetpontonban leírtakat.

A bizottságoknak folytatódik a miniszter első helyettesének utasítása: „...*felhasználva az 1956. október 23-át megelőző és azt követő időkből található írásos anyagokat, szemtanúk elmondását, a területi és helyi tanácsok véleményét és a pártszervek észrevételit (...) körültekintően és írásban foglalják össze az eseményeket.*”

Magyari András feladatává tett a bizottságoknak, hogy vizsgálják ki az „...1956. október 23. és 1957. január 25. között...”, hogy az FM alá tartozó fent említett intézményekbe kiket vettek fel vagy vettek vissza akár dolgozónak, akár hallgatónak. Ez az indoklás szerint azért szükséges, mert ebben az időszakban „...*személyzeti munka lényegében nem volt...*” - olvasható a levélben.

A bizottságok a rendelet előírása szerint feladataikat a megalakulásuktól számított egy hónapon belül, be kell, fejezzék.

A demokratizmus látszatának fenntartására Magyari András első miniszter helyettes azt is elrendelete, hogy az említett bizottsági írásos összefoglalókat: „...*meg kell tárgyalni az oktatászműlyzet esetében az MSZMP⁵², a hallgatók esetében pedig az MSZMP és a KISZ⁵³ teljes létszámú intézőbizottságának bevonásával megtartott tanácsülésen.*”

A Tamássy István jegyezte 71.876/1957. sz. FM rendeletet, amint ez az Ormos irathagyatékban őrzött levélből kiderül, a 71.307/1957. sz. rendeletnek ezt a pontját hatálytalanította. Az indok „...*ellenforradalmi események felülvizsgálatának meggyorsítása és mielőbbi lezárása...*”⁵⁴

Az új előírás szerint a bizottságoknak zárójelentést kellett készíteni, aminek tartalmaznia kellett: „... *a személyek felelősségét és a felelősségre vonás mértékét és módját.*”

A vizsgálóbizottságok által szavazattöbbséggel hozott határozatokat – a 71.876/1957. sz. rendelet – előírásának eleget téve, az agrároktatási intézmények vezetői, így Dr. Ormos Imre is kötelesek voltak, a keletkezésüktől számított 10 napon belül végrehajtani és újabb 5 napon belül az FM Szakoktatási és Kísérletügyi Főigazgatóságára megküldeni.

Azoknak a személyeknek (pl. egyetemi tanárok) az ügyében, akikre az intézményvezetők munkáltatói hatásköre nem terjedt ki hozott bizottsági határozatokat, ezen döntések keltezésétől számított 5 napon belül közvetlenül Szakoktatási és Kísérletügyi Főigazgatóságának kellett küldeni.

Az intézmények vezetőiknek (rektor, igazgató) a 71.876/1957. sz. FM rendeletet megadta a vizsgálóbizottsági határozatokkal szembeni egyet nem értés jogát. Ez annyit jelentet, hogy a nevezettek, ha nem értettek egyet a határozatokkal, akkor ismét csak 5 napos határidőn belül igazoló jelentést küldhettek a Főigazgatóságra. Ebben bizonyíthatták, hogy az elmarasztalt személy vagy személyek a forradalom és szabadságharc alatt semmit sem tettek a Magyar Népköztársaság és a szocializmus ellen. Az igazoló jelentés elfogadásáról vagy elutasításáról az FM Szakoktatási és Kísérletügyi Főigazgatóság, azaz nyilvánvalóan és elsősorban annak vezetője Tamássy István döntött.

Az Ormos Imre által megőrzött és más a témába vágó irategyüttesekből eddig nem ismert fentebb tárgyalt két rendelet-levél több ponton is új ismereteket tartalmaz a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán a forradalom és szabadságharc utáni megtorló eljárások történetével kapcsolatban.

Arról, hogy a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán működött egy az oktatók és más alkal-

⁵² A Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán, amint az ifj. Beck Tibor kutatási eredményiből kiténik MSZMP alapszervezet 1957. január 16-án „lépett ki az illegalitásból”. Lásd: Beck 1998. 223.

⁵³ A Főiskola KISZ alapszervezete, ugyancsak ifj. Beck kutatására hivatkozom: 1957. április 12-én, azaz éppen a Magyari-féle levél keltezésének napján jött létre Lásd: Beck 1998. 223.

⁵⁴ Ezt és valamennyi későbbi idézet az Ormos Imre „1956-os” irathagyatékában őrzött Tamássy István által aláírt levélből vettem.

mazottak ellenforradalmi tevékenységét felülvizsgáló illetve egy a hallgatók ellenforradalmi magatartását felülvizsgáló bizottság arról már a korábbi kutatások alapján tudott.⁵⁵ A két vizsgálóbizottság működését meghatározó eljárásrendi szabályokat tartalmazó két dokumentum csak Ormos Imre irathagyatékából ismert.

Ifj. Beck Tibor említést tesz arról, hogy létezett még egy harmadik kivizsgáló bizottság is, a Földművelésügyi Minisztérium oktatói fegyelmi ügyeket tárgyaló fegyelmi bizottsága.⁵⁶

Az idézett helyen ifj. Beck tanulmányában az említett bizottságról a következő olvasható: „A Földművelésügyi Minisztérium oktatói fegyelmi ügyeket tárgyaló fegyelmi bizottságának tagjai Kovács Aladár, dr. Gáspár Jenő, Németi László, Sinkó Flórián, Elek László és Szendrői Pál voltak.” A hozzáfűzött lábjegyzetben pedig: „Jegyzőkönyv az oktatók és más alkalmazottak ellenforradalmi tevékenységét felülvizsgáló bizottság 1957. június 27-én megtartott üléséről.”

A hivatkozott jegyzőkönyv⁵⁷ bevezetőjében az előbb idézettől szöveg eltérően az olvasható, hogy: „...az oktatók és más alkalmazottak ellenforradalmi tevékenységének felülvizsgálata céljából megtartott ülésen...” vétettet fel és az említett bizottsági tagokat „... az FM fegyelmi Bizottságának...” tagjaiként nevezi meg.

Meg kívánom jegyezni, hogy az Ormos Imre „1956-os” irathagyatékában fennmaradt 1957. április 12-én kelt, Magyarai András a földművelésügyi miniszter első helyettese által aláírt és a 71.307/1957. sz. FM rendeletet tartalmazó levélben az oktatók és más dolgozók ügyeinek kivizsgálására létrehozott bizottság tagjai nem azonosak az ifj. Beck Tibor tanulmányában olvasható és az ő általa is hivatkozott 1957. június 27-én felvett jegyzőkönyvben szereplő bizottság tagjaival⁵⁸.

Ezekből a megállapításokból kiindulva, úgy vélem, hogy az ifj. Beck Tibor által említett bizottság azon oktatók ügyében járt el, akik nem tartoztak a Főiskola munkáltatói hatáskörébe. Míg a Magyarai András első miniszterhelyettes alakította bizottsága vizsgálati jogköre a Főiskola munkáltatói hatáskörébe tartozó oktatók és más dolgozók ügyeire terjedt ki. Véleményemet megítélésem szerint alátámasztja, hogy a fentebb többször hivatkozott jegyzőkönyv „...végleges döntés előtt, egyes kérdések tisztázása érdekében Okályi Iván...” professzor kihallgatásán készült⁵⁹, tehát a fellebbviteli fórum szerepét töltötte be.

Azt, hogy két külön bizottságról van szó, tovább erősíti, hogy sem Ormos Imre már említett az Ef. biz. üléseiről készített 103 oldalnyi kézzel írt feljegyzésgyűjteményében, sem az ugyancsak az Ormos hagyatékban megőrzött oktatók és más dolgozók ügyeit vizsgáló bizottság üléseiről készített géppel írt jegyzőkönyvekben nincs nyoma 1957. június 27-éntartott ülésnek.

Ormos professzor „1956-os” irathagyatékának az Ef. biz. üléseiről készült 103 oldalnyi kézzel írt feljegyzésgyűjteménye, a 16 kézzel írt ülésjegyzőkönyv, illetve az ezeken az üléseken elhangzottakhoz írt „jegyzetei”, valamint az I-től XX-ig számozott gépirásos jegyzőkönyveket és egyéb dokumentumokat tartalmazó iratsorozat átfogó elemzése – terjedelmükre tekintettel – nem képezhetik jelen tanulmányom részét. Erre csak egy későbbi önálló monografikus jellegű munka vállalkozhat.

⁵⁵ Lásd: BECK 1998. 226.; OSVÁTH 2006. 446–455.; 167 VIDA 2007. 570.; OSVÁTH 2009. 167–777.

⁵⁶ BECK 1998. 226.

⁵⁷ Levéltári őrzési helye és jelzete: SZIE EFKL 3/f. 2. doboz: az 1956-os forradalom és szabadságharc történetéhez kapcsolódó iratok.

⁵⁸ Az ifj. Beck Tibor által említett FM oktatói fegyelmi ügyeket tárgyaló bizottság tagjai és a 71.307/1957. sz. FM rendeletben megnevezett két vizsgáló bizottság tagjai közt csak egy azonos személynév található, amely mindkét dokumentumban olvasható. Ez Sinkó Flórián neve, aki tagja volt az FM oktatói fegyelmi ügyeket tárgyaló bizottságának és az említett rendlettel a Főiskolán felállított hallgatói ügyeket vizsgáló bizottságnak is.

⁵⁹ Idézet a jegyzőkönyvből őrzési helyre és jelzetére vonatkozóan lásd az előbbi lábjegyzetpontot.

Az irathagyaték levéltári átvételekor és a tanulmányom 1. lábjegyzetpontjában említett előadásra történő anyagyűjtéskor átnéztem az előbb felsorolt irategységeket. Ezen a helyen ezért pusztán az 1956-os forradalom és szabadságharc kertészeti és szőlészeti főiskolai eseménytörténetéről (ideértve kiemelten a forradalom résztvevőivel szembeni megtorlások történetét) eddigi ismereteinket a leginkább gazdagító forrásokat mutatom be. A terjedelmi korlátok miatt ezeket sem teljes körűen, csupán az által elfontosabbnak vélteket kiemelve.

Az irathagyatékban a kéziratos jegyzőkönyvek mellett, oktatók és más dolgozók ügyeit vizsgáló bizottság 18 ülésén felvett gépirásos jegyzőkönyv⁶⁰ is fennmaradt. Ehhez szervesen kapcsolódik egy „*A Főiskola dolgozói és hallgatói részére 1957. július 27-én készített „Tájékoztató”*”⁶¹, valamint a hallgatók ügyeit vizsgáló bizottság ülésein készült gépirásos jegyzőkönyvek ugyancsak egybefűzött másolati példányai.⁶²

Tematikai szempontból szintén idetartozik egy „*Ellenforradalmi döntések*” címet viselő jegyzék. Ez bár megnevezésében eltér Levéltárunk „Az 1956-os forradalom és szabadságharc történetéhez kapcsolódó iratok” őrzési egységében található három kisebb jegyzék összefűzésével létrehozott összesítőjegyzéktől⁶³. Tartalmát, aláíróit⁶⁴, keltezését és a hitelesítő bélyegző lenyomatát nézve azonban – egy kivételtől eltekintve – megegyezik ezzel, annak másodpéldánya.

Az „*Ellenforradalmi döntések*” összesítőjegyzék I. számú: „*az „ellenforradalmi megnyilvánulás miatt fegyelmi büntetésben részesült oktatók, dolgozók, hallgatók*” névsorában összesen 10 oktató, illetve nem oktató és 6 hallgató neve olvasható.⁶⁵

Római II. számú „*... akik ellen fegyelmi eljárást kellett volna lefolytatni, de időközben eltávoztak.*” című névsori listájában pedig 9 ebbe a kategóriába tartozó említett személy – valamennyiük hallgató – nevét⁶⁶ sorolja fel.

Igen morbid az a bürokratikus precizitás, hogy a jegyzékben szereplő első személy (sorszáma: 16) az az Illésy Gábor, aki ellen a fegyelmi eljárást azért nem tudták lefolytatni, mert őt az USA javára elkövetett kémkedéssel vádolva ekkor már halára ítélték és kivégeztek⁶⁷.

Az összesítőjegyzék részét képezi még az „*Eltávolított oktatók, dolgozók, hallgatók*” **névsora**. Ebben is ugyancsak 9 személy neve olvasható.

⁶⁰ A jegyzőkönyvek római számokkal (I–XVIII.) jelzett iratsorozatot alkotnak.

⁶¹ Az idézett cím az 5 géppel és az ezekhez csatolt egy kézzel írt oldalból álló, egybefűzött irat külső borítóján olvasható. Az előbbi jegyzetpontban megnevezett iratsorozathoz való illeszkedését igazolja, folytatólagos római számozása (XIX.).

⁶² Ez az irat is, mivel XX-as számmal van ellátva része a tárgyalts iratsorozatnak. Egyben ez az iratsorozat utolsó számozott darabja.

⁶³ Levéltári őrzési helye és jelzete: SZIE EFKL 3/f. 2. doboz: az 1956-os forradalom és szabadságharc történetéhez kapcsolódó iratok. A Pécsi Tudomány Egyetem Levéltára által 2006-ban „*Forradalom és megtorlás a magyar egyetemeken*” címen megrendezett levéltári napi tudományos tanácskozásán „*Az 1956 résztvevői elleni megtorlások a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán*” címmel tartott már említett előadásomban ezt a forrást dolgoztam fel.

⁶⁴ Az aláírók a már említett Sinkó Flórián, immár a Főiskola MSZMP alapszervezetének titkára, Halász Béláné a személyzeti osztályvezetője és Ormos Imre igazgató. Sinkó pártszervezésben játszott szerepéről lásd: BECK 1998. 223., 226. . Halász Bélánéval kapcsolatban, pedig lásd: BECK 1998. 217., 233.

⁶⁵ A neveket 1-től 15-ig terjedő arabszámozással (1–10 oktatók és nem oktatók, 11–15 hallgatók) látták el. Egy hallgató nevét utólagos kiegészítésként írták a jegyzékhez. Bizonyítja ezt, hogy az 1-től 15-ig sorszámozott neveket géppel, míg az utolsó kézzel írták és nem számozták.

⁶⁶ A jegyzék a 16-os sorszámmal kezdődik és a 24-es sorszámmal zárul.

⁶⁷ Az említett morbiditás mindkét irategységben lévő összesítő jegyzék változatban azonos. Illésy Gábor kivégzésének időpontja: 1957. október 4. A jegyzék, pedig, mint a rajta található datálásból kiolvasható – negyedévvél később – 1958. január 8-án kelt. Nevét és elítélésének tényét említi VIDA 2007. 570.

Az az egy tartalmi eltérésbeli kivétel, amire fentebb utaltam, a két irategységben fennmaradt összesítőjegyzék változat között, épp erre az utóbb említett névsorra vonatkozik.

Az Ormos irathagyatékban lévő példányban 9 eltávolított oktató, dolgozó, illetve hallgató nevét gépelték be. Ezzel szemben „Az 1956-os forradalom és szabadságharc történetéhez kapcsolódó iratok” őrzési egységében található és szintén „Eltávolított oktatók, dolgozók, hallgatók” címet viselő névsorjegyzékben az összesen 10 olyan személy nevét rögzítették, akik ellen elmarasztaló döntést hoztak.

A SZIE EFKL 3/f. 2. doboz: az 1956-os forradalom és szabadságharc történetéhez kapcsolódó iratok őrzési egységben lévő iratokban három olyan személy felelősségre vonásával kapcsolatban is található források, akiknek a neve nem olvasható egyik fent ismertetett **összesítőjegyzék** változatban sem.

Ők Ordódy Mária könyvtárvezető, Sike Sándor gépkocsivezető és Poltári Vilmos kertészeti segéd munkás.⁶⁸

Ordódyt – egy feljelentés miatt – a Főiskola könyvtári személyzetének forradalom és szabadságharc idején tanúsított magatartását vizsgáló bizottság elég idézték. Ez a testület kijelentette, hogy rá: „...semmi konkrét ellenforradalmi tevékenység nem volt bizonyítható...”. Azonban a bizottság úgy ítélte meg, hogy „...nem volt képes a könyvtár helyes politikai vezetését megalapozni”. Ezért alkalmatlannak minősítette a könyvtár vezetésére és alacsonyabb beosztásba és fizetési osztályba sorolva más könyvtárba helyeztette át.⁶⁹

Sike Sándor ellen a már többször idézett 71.307/1957. sz. FM rendelet alapján indult fegyelmi vizsgálat. Ez az eljárás részét képezte a főiskola teljes gépjárművezetői állománya forradalom és szabadságharc alatti magatartását vizsgáló eljárásorozatnak.⁷⁰

A főiskolai gépjárművezetők forradalom és szabadságharc alatti magatartásának kivizsgálását a FM Személyzeti Főosztálya 1957. szeptember 13-án kelt, 170. 440/1957. sz. utasítása írta elő. Sike magatartásáról éppen az erre az utasításra a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola személyzeti osztályvezetője és igazgatója által adott jelentése tudósít.

A jelentés szerint – több tanú vallomása alapján – a Forradalmi Bizottság Sikét küldte *ki* „...

⁶⁸ Ordódy Mária, Sike Sándor és Poltári Vilmos neve feltehetően azért maradt le mindkét összesítőjegyzékről, mert őket nem a már említett oktatók és más dolgozók „1956-os” magatartását vizsgáló bizottság marasztalta el. Ordódyt és Sikét külön eljárás keretében marasztalták el. Poltári ügyében, ugyan az előbb említett bizottság járt el, de vele szemben egy már 1956. október 23-a előtt meghozott és végre nem hajtott fegyelmi döntés végrehajtásra tett javaslatot. Ormos Imre, mint igazgató mindhárom esetben kénytelen volt aláírni az elmarasztaló határozatokat. Tárgyalt irathagyatékában azonban – erre a későbbiekben térek ki – csak Poltári ügyére vonatkozóan található forrásanyag. Az estek ismertetést épp ezért forráskritikai szempontból szükségesnek vélem.

⁶⁹ Az Ordódy Mária elleni eljárásról lásd: SZIE EFKL 3/f. 2. doboz: az 1956-os forradalom és szabadságharc történetéhez kapcsolódó iratok. Ordódy Mária fegyelmi ügye.

⁷⁰ Erről a vizsgálatorozatról és ennek részeként a Sike Sándor forradalom és szabadságharc alatti tevékenységének felülvizsgálatairól lásd SZIE EFKL 3/f. 2. doboz: az 1956-os forradalom és szabadságharc történetéhez kapcsolódó iratok. Sike Sándor fegyelmi ügye. Sike nevét két helyen is említi ugyan ifj. Beck Tibor, de fegyelmi ügyére nem utal. Ehhez lásd: Beck 1998. 226., 232. Ez utóbbi helyen az ifj. Beck Tibor által közölt forrásban Sike Sándor neve a Forradalmi Bizottság tagjelöltjei közt olvasható.

a káderanyagokat tartalmazó páncélszekrény kulcsáért (...) Halászné elvtársnő⁷¹ lakására...⁷²

Az említett tanúk – a jelentéstevők szerint – az is elmondták, hogy Sike Sándor „...arra ajánkozott, hogy Halász Béláné elvtársnőt (...) „elintézi...” illetve „...kilátásba helyezte Halászné elvtársnő megverését...”⁷³

A jelentéstevők arról tájékoztatják az FM Személyzeti Főosztályát, hogy: „November 7-én Sike Sándor a Főiskola teherautójával nyugatra disszidált.”⁷⁴

Halászné és Ormos Imre így összegezik véleményüket Sike forradalom és szabadságharc alatti tetteiről: „Sike Sándornak ez a magatartása kimeríti az államellenes cselekmény kritériumát, miért is gépkocsivezetői igazolványának megvonása indokolt, különösen arra a lehetőségre gondolva, hogy az országba való visszatérésének engedélyezését kérheti.”⁷⁵

A harmadik, olyan személy, akinek a neve nem olvasható egyik összesítőjegyzék változatában sem Poltár(y)i Vilmos.⁷⁶ Poltári neve már az eddig feltárt forrásokból is ismert volt.⁷⁷ Ügye sok rokon vonást mutat Ordódy Mária fentebb ismertetett ügyéhez.

Poltári forradalom és szabadságharc alatti tevékenységéről ifj. Beck Tibor a következőket írja: „November 3-án az Ideiglenes Forradalmi Bizottság nagygyűlésén, ahol Okályi Iván vezetésével megválasztották a „végleges” forradalmi bizottságot (...) Ekkor került be a Forradalmi Bizottságba a főiskola telephelyi dolgozóinak képviselőjeként Poltári Vilmos, akinek állítólagos csendőr⁷⁸ múltja a későbbiekben a bizottság vezetésének reakciósságát bizonyította a főiskola pártszervezete szemében. Poltári a forradalom alatt az élelmiszersegélyek kiosztását végezte a főiskola kertészeti telephelyén, a politikai eseményekben nem vett részt.”⁷⁹

⁷¹ Halász Bélánéről a Főiskola személyzeti osztályvezetőjéről van szó. Neve szerepelt azon a már többször említett listán, amelyen azok nevét rögzítették, akinek a Forradalmi Bizottság megtiltotta a belépést a Főiskolára. Vele kapcsolatban ifj. Beck Tibor megjegyzi, hogy egyike volt azoknak akik: „...a Rákosi-uralom prominens képviselőiként a hallgatóság forradalmi hevének első számú célpontjaivá váltak. (Különösen igaz volt ez Halász Bélánéra, a személyzeti osztály vezetőjére.)” Lásd: BECK 1998. 217. Halásznénak Sikével szemben, mint erről a következőkben írok személyes konfliktusa volt.

⁷² Az idézetet lásd: SZIE EFKL 3/f. 2. doboz: az 1956-os forradalom és szabadságharc történethez kapcsolódó iratok. Sike Sándor fegyelmi ügye.

⁷³ Az idézeteket lásd *uo.*

⁷⁴ Az idézetet lásd: *uo.* Sike külföldre menekülésének tényét említi ifj. Beck is. (Lásd: BECK 1998. 226.)

⁷⁵ Az idézetet lásd: *uo.*

⁷⁶ Neve a főiskolai forrásokban *i*-vel írva Poltári névalakban olvasható. Így említi ifj. Beck Tibor is. Később idézett munkájában Szakály Sándor azonban *y*-nal írva Poltáry névalakban közli. Én Poltáriról írva a főiskolai forrásokban rögzített névalakot használom.

⁷⁷ Poltári tagja volt a főiskolai végleges Forradalmi Bizottságnak, így ifj. Beck Tibor többször említi őt. (Lásd: BECK 1998. 216., 232–234.) Természetesen az ifj. Beck által a Forradalmi Bizottság működésével kapcsolatban közölt (Lásd: BECK 1998. 232–234.) és a Dobray irathagyatékban is fennmaradt forrásokban több helyen találkozhatunk a nevével. Forradalom utáni felelősségre vonásról az Ormos irathagyatékából került elő forrás: az oktatók és nem oktató dolgozók forradalom napjaiban tanúsított magatartását vizsgáló bizottság 1957. június 13-i ülésén felvett jegyzőkönyv (sorszáma: XIV.) amely, kihallgatást és vele kapcsolatos állásfoglalását is rögzíti.

⁷⁸ Poltári (Praksz) Vilmos (Titel, 1899. szeptember 29 – Budapest, 1975. augusztus 19.) csendőr múltja azóta már bizonyított, 1908 és 1943. szeptembere között szolgált a csendőrség kötelékében. Legmagasabb rendfokozata: vezérőrnagy, legmagasabb beosztása: a m. kir. csendőrség felügyelőjének helyettese volt. Ez számított a m. kir. csendőrségnél a korszakban a második legmagasabb beosztási fokozatnak. Nyugállományú tábornokként azonban, a világháborús összeomlásig, egészen 1945. augusztusáig tovább szolgált. Legmagasabb beosztása ekkor volt az Országos Elhelyezési Kormánybiztos mellé beosztott „központi ellenőrző tábornok” volt. Poltáryról lásd: Szakály 2013. 194–195. Szakály említi, hogy kertészeti segédmunkás volt, azt, hogy hol azonban nem közli. Ez ugyanis az általa Poltáryról ismert forrásokban (lásd SZAKÁLY *im.* 285.) nem szerepelhetett.

⁷⁹ Lásd BECK 1998. 216.

Forrással igazolható, hogy az Okályi Iván elleni fegyelmi eljárás során „az osztályidegen elemek” így Poltári forradalmi bizottsági tagsága az egyik fő vádpont lett.⁸⁰ Annak ellenére hangzottak ezt, hogy Okályi személyesen nem is ismerte Poltári Vilmost.⁸¹

Az Ormos hagyatékából előkerül és a lábjegyzetpontban vizsgáló bizottság 1957. június 13-i ülésén Poltári kihallgatásán készített jegyzőkönyv alátámasztva a fenti idézetben leírtakat, így összegez: „Magatartásában kifogásolható tény nem ismeretes.”⁸² Ennek ellenére így folytatódik a jegyzőkönyv: „A tárgyalás során világosság került arra, hogy Poltári eltávolítása tárgyában a káderfejlesztési terv tárgyalása során 1956. februárjában határozat jött létre, amit mindmáig nem hajtottak végre. A határozat végrehajtását a Bizottság szükségesnek tartja.”⁸³

Meglátásom szerint ez a bizottsági határozat is befolyással lehetett Poltári Vilmos ezen kihallgatása után néhány héttel később megtörtént „közbiztonsági őrizetbe” vételére.⁸⁴ Poltári említett elbocsátásának elmulasztását fő vádpontként használták fel felettese a szintén forradalmi bizottsági tag Mészáros József ellen indított fegyelmi eljárás során.⁸⁵

Erre alapozom azon véleményemet, hogy Poltári Vilmost – Ordódy Máriához hasonlóan – az 1956-os forradalom és szabadságharc főiskolai áldozatai közt kell, számon tartasuk.

Sike Sándort, pedig már ifj. Beck Tibor is azok közé számította, akiknek távozása veszteséget jelentett a Főiskolának. A felelősségre vonások elől elmenekülés is a forradalom és szabadságharc leverését követő megtorlások következménye, figyelmeztet ifj. Beck Tibor.⁸⁶

Dr. Ormos Imre „1956-os” irathagyatékának nemcsak a forradalom és szabadságharc főiskolai, de közvetve a magyar felsőoktatási intézmények és így az 1956-os forradalom és szabadságharc egészének története szempontjából legfigyelemreméltóbb irategysége a „Tanszékek jelentése. 1957. május 10.” feliratú iratsorozat.

A cím csalóka, ugyanis az iratsorozat nemcsak a tanszékek, hanem a Főiskola egyéb szervezeti egységeinek – könyvtár, kamaraerdei kísérleti tér, budai kísérleti telep, diákothton, terv- és pénzügyi osztály – jelentéseit is tartalmazza.

Tárgyuk a Főiskola dolgozói és hallgatói „ellenforradalmi eseményekkel kapcsolatos” magatartásáról készített beszámoló. Ezek a beszámoló jelentések, amint fentebb már írtam róla a 71. 307/1957. sz. FM rendelet előírása nyomán felállított vizsgálóbizottságok munkájához szolgáltak „információs háttéranyagul”.

Erről és a jelentések tartalmi és formai szabályairól Ormos Imre a Főiskola valamennyi szervezeti egység vezetőjének szóló – természetesen szigorúan bizalmas ügykezelési megjelölésű levele rendelkezik.

Jellemző Ormos emberséges és udvarias vezetői stílusára, hogy a jelentéstételre nem utasítja, hanem kéri vezetőtársait. A levelet „Tanszékek jelentése. 1957. május 10.” iratsorozathoz csatoltan őrizte meg irathagyatékában a professzor.⁸⁷

⁸⁰ Lásd BECK 1998. 228.

⁸¹ Lásd BECK 1998. 218. Beck a hivatkozott helyen – szerintem teljesen helyén valóan – ezt a vádat a pártszervezet által utólag kreált politikai ügynek minősíti.

⁸² Az oktatók és nem oktató dolgozók forradalom napjaiban tanúsított magatartását vizsgáló bizottság 1957. június 13-i ülésén felvett jegyzőkönyv (sorszám: XIV.) 6–7.

⁸³ Lásd uo. 7.

⁸⁴ Poltári Vilmost 1957. július 1. és 1958. január 17. közt Kistarcsán tartották „közbiztonsági őrizetben”. Lásd: SZAKÁLY 2013. 195.

⁸⁵ Erről lásd: BECK 1998. 237.

⁸⁶ BECK 1998. 225.

⁸⁷ A levelet a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Igazgatói Hivatala adta ki. Iktatószáma 8/1957. Biz. Kelte: 1957.

A beszámoló jelentéseknek a következőket kellett tartalmaznia: a vezetők észrevételeit az „ellenforradalmi napok” történéseiről és az ezekben a napokban a Főiskolán tapasztalható általános helyzetről.

Jelentést kellett tegyenek továbbá: *„...azokról a hallgatókról, illetve dolgozókról, akiknek magatartását az ellenforradalmat megelőző időkben, az október 23.-tól november 4.-ig terjedő időszakban vagy azon túl a Magyar Népköztársasághoz való hűség tekintetében kifogásolni lehet...”*

Ezután így folytatja a levelet: *„A teljes és pontos adatszerűség érdekében helyes volna, ha e kérdéssel a tanszékek tanszéki értekezlet formájában is foglalkoznának.”* Ebből világosan kitűnik, hogy az igazgató által kért beszámolóban nemcsak az egyszemélyi felelős vezető, hanem a teljes kollektíva „ellenforradalmi napokra” vonatkozó észrevételeit várta. Források hiányában nem állapítható meg egyértelműen, hogy a jelentések összeállítása kinek az ötlete volt. Feltételezés szerint azonban nem zárható ki, hogy helyi szintű (Főiskolai) és esteleg Ormos Imre által kezdeményezett döntés vezetett a jelentések készítésének megszületéséhez.

Hiszen a már részletesen ismertetett 71. 307/1957. sz. FM rendelet megküldő levelében Magyar első miniszterhelyettes, mint idéztem már a bizottságoknak csak *„...az 1956. október 23-át megelőző és azt követő időkben található...”* írásos anyagok, szemtanúi szóbeli beszámolók, és a pártszervek észrevételinek összegyűjtését írja elő. A pártszerveken kívül más szervek, így tehát a tanszékek és egyéb nem oktatási feladatkörű szervezeti egységek észrevételinek összegyűjtését nem rendeli el.

A beszámoló jelentések terjedelme általában 1 A/4 vagy B/5 oldal. A leghosszabb – 3 A/4 oldalas – jelentést a Budai Kísérleti Tér vezetője, a Poltári ügy kapcsán már említett Mészáros József⁸⁸ küldte be. A jelentések mindegyike – egy kivétellel – gépirat.⁸⁹ Az is megegyező formai sajátosságuk, hogy a szervezeti egységek vezetői aláírásukkal látták el a dokumentumokat. Található köztük iktatott és nem iktatott, bélyegzővel és aláírással hitelesített vagy aláírás és bélyegző nélküli irat egyaránt. Abban is eltérnek egymástól a beszámolók, hogy aláírójuk minnek minősíti az 1956. október 23. és november 4. közötti időszakot. A szervezeti egységvezetők közül többen használják az ekkor már hivatalos „ellenforradalom” minősítést,⁹⁰ de van vezető, aki az időszakot „október 23. utáni események” vagy egyszerűen „októberi események” néven említi.

Akad olyan szervezeti egység irányító is, aki az igazgatói levélben megjelölt *„...október 23.-tól november 4.-ig terjedő időszak...”* helyett a határidőt kitolva *„...október 23.-tól november 20-ig*

május 2. . Ebben szerepel a jelentések megküldési határidejeként 1957.május 10.

⁸⁸ Mészáros József besorolása alapján tudományos intézményvezető, tagja volt a Főiskola Forradalmi Bizottságának. A forradalom leverését követően fegyelmi úton elbocsájtották a Kertészeti és Szőlészeti Főiskoláról. Nevét már ifj. Beck Tibor is többször említi. (Lásd BECK 1998. 227., 232., 234., 237.) Az ellene indított eljárásra több forrás található nemcsak Ormos Imre „1956-os” irathagyatékában, hanem a SZIE EFKL 3/f. 2. doboz: az 1956-os forradalom és szabadságharc történethez kapcsolódó iratok levéltári őrzési egységben is.

⁸⁹ Az említett kivétel a Szőlészeti Tanszék vezetőjének kézírásos jelentése.

⁹⁰ A forradalom és szabadságharc ellenforradalomként való megnevezése csak egy esetben jelent bizonyíthatóan politikai felfogásból (a forradalom és szabadságharcból való személyes viszonyulásból) eredeztethető minősítést. Ez a zöldségtermesztési tanszék vezetője, Somos András (Mezőberény, 1911. szeptember 18. – Budapest, 1996. március 15.). Kossuth- és Állami-díjas kertészmérnök, a kert- és szőlőgazdaság-tudomány doktora, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, egyetemi tanár. Somos sem következetes a szóhasználatban, hiszen jelentésében ő is használja „októberi események” megnevezést is. Forradalom és szabadságharcot elítélő álláspontját, viszont megerősíti, hogy kollegáinak a forradalomhoz való viszonyulásáról, így ír: *„...a munkatársak haladó gondolkodást bizonyítja (...), hogy az úgynevezett „Forradalmi Tanácsba” (...) a tanszékről senkit nem választottak be.”* Somos közismerten „régijó elvtársnak” számított. (Erről lásd: BECK 1998. 227.) A Kádár-rendszer alatt több magas politikai funkciót is betöltött. Így volt a KGST zöldségtermesztési főmegegyezője is.

terjedő ...” időről ír.⁹¹ „Tanszékek jelentése. 1957. május 10.” iratsorozatot a forradalmi napok mindennapi gondjainak, hétköznapi problémáinak több jelentésbe is bekerült számbavétele miatt tartom forrásértékű irategyüttesnek.

Az egyik-másik jelentésben felbukkanó személyes hangvétel miatt ez az iratsorozat a forradalom és szabadságharc mentalitás történetének vizsgálatához figyelemre méltó forrásértékkel bíró dokumentumanyaga. A Budai Kísérleti Tér már említett jelentésében Mészáros József – mintegy forradalmi hétköznapi kistükör gyanánt – hosszasan sorolva veszi számban, hogy a létszám- és tüzelőanyag hiány milyen megoldandó feladatok elé állította őt és számára milyen ember feletti erőt igényelt ezeknek a problémáknak a megoldása.

A könyvtárvezetője a már említett Ordódy Mária a mindennapok feladatairól ír beszámoló-jában. Az ő általa „októberi események” néven említett időszakban az új könyv- és folyóirat raktár kialakításával és az ezzel összefüggő állományrevízióval voltak elfoglalva. A könyvtárvezető is ír a fűtésihiány nehezítette a munkavégzést. Beszámol, arról is, hogy a forradalom napjaiban szünetelt a könyvek és folyóiratok beszerzése.

A Borgazdasági Tanszék vezetője arról számol be, hogy épp október 23-án érkezett vissza a Nyírségből illetve Tokaj-hegyljáról ahol a hallgatók kötelező szakmai gyakorlatát szervezte.⁹²

Visszatérő elme a jelentéseknek, hogy a dolgozók közül többen a forradalmi harcok következményeként jelentkező közlekedési nehézségek miatt nem tudtak bejutni ab Főiskolára. Ez megerősíti azt a már ifj. Beck Tibor kutatómunkájából is ismert tény, hogy a 1956. november 1-én a Forradalmi Bizottság megválasztásában csupán a dolgozók 40 % tudott részt venni. Ehhez hasonló nehézségként jelentkezett a főiskolai dolgozók élelmiszer ellátási gondjainak „menedzselése” is.

Nem egy szervezeti egység vezető, ugyancsak azt hozza fel indokul arra, hogy az „...október 23-tól november 4-ig terjedő időszak...” intézményi szintű történéseiről azért nem rendelkezik információkkal, mert a forradalmi napokban nem járt be dolgozni.

A forradalmi és az azokat megelőző napokban történeteket (pl. Kossuth –téri tüntetés, Petőfi Kör vitái, a MEFESZ szegedi megalakulása) említik a jelentéstevők.

A forradalmi szerepvállalásukért később elmarasztalt dolgozók Mőcsényi Mihály, Marossy Kálmán, Lehoczky János és Baráth Zoltán⁹³ illetve három fegyelmi felelősségre úton vont hallgató Szőke Tibor, Gedő Erzsébet és Sipos Jenő neve bukkan fel a jelentésekben.

Mőcsényi, Marossy és Lehoczky esteében csak azt közlik, hogy a tagjai voltak a Forradalmi Bizottságnak. Baráth Zoltán forradalom alatti tevékenységéről összefoglaló, de minősítés nélküli beszámoló olvasható. A jelentéstevők így az Ormos Imre által szorgalmazott „...teljes és pontos adatszerűség...” szellemében jártak el.

A „...teljes és pontos adatszerűség...” alól kivétel a Szőke Tibor, Gedő Erzsébet forradalom és szabadságharc alatti magatartásáról számot adó diákotthon-vezető. A beszámolójában más mellett az olvasható, hogy Szőke és Gedő „...a Corvin közben elég nagy számban írtak ki oroszokat és még folytatták az ávéh –sokkal együtt.” Észrevétele azért nem tekinthető sem teljesnek sem pontosan adatszerűnek, mert nem közli, hogy milyen forrásból nyerte az információit és arról sem ír, hogy ellenőrizte volna helytállóságukat.

⁹¹ A terv- és pénzügyi osztály jelentését a gazdasági hivatal igazgatóhelyetteseként szignáló, már többször említett Dobray Endréről van szó.

⁹² A tanszék oktatóinak egy része – főként a fiatalabbak – a forradalom kezdetekor épp ezen a gyakorlaton vettek részt. Sokan a közlekedés nehézsége okán meg sem kíséreltek visszajönni a fővárosba. Ezt egy akkori fiatal oktató, később a tanszék vezetője, a nemrég (2015. február 2-án) elhunyt Eperjesi Imre professzor mesélte nekem.

⁹³ Valamennyiükkel és szerepükkel részletesen foglalkozott már hivatkozott munkáiban ifj. Beck Tibor is.

Végül még egy több jelentésben nyíltan megfogalmazott megállapítást szeretnék megemlíteni. A jelentéstevők általános véleménye, hogy a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán az „...október 23.-tól november 4.-ig terjedő időszak...” alatt rend volt és atrocitásokra nem került sor. Nem egy szervezeti egység vezető írja le, azt a meggyőződését, hogy a Főiskolán „...az október 23.-tól november 4.-ig terjedő időszakban vagy azon túl...” semmi olyan esemény nem zajlott, amit „...a Magyar Népköztársasághoz való hűség tekintetében kifogásolni lehet...”.

6 Összegzés

A leírtak reménységem szerint igazolják, hogy a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola igazgatója, Dr. Ormos Imre egyetemi tanár irathagyatékának az 1956-os forradalom és szabadságharcnak a Főiskolán zajló vagy azt érintő eseményeit és döntően a forradalom és szabadságharc bukását követő főiskolai felelősségre vonási eljárásokat dokumentáló irategységében számos olyan irat őrződött meg, ami új tények megfogalmazását teszi lehetővé a fenti események történetnek vizsgálatában. Hasonlóképpen teszi lehetővé a korábbi kutatások során feltárt tények megerősítést illetve igazolja egyes feltételezések helytállóságát vagy cáfolja azokat.

Az irathagyatékban fennmaradt eljárásokat dokumentumok ugyanakkor jelentős forrásbázist kínálnak az 1956-os forradalom és szabadságharc és bukást követő főiskolai felelősségre vonási eljárások eseménytörténetének, továbbá forradalmi napok már említett mentalitás- történetének későbbi monografikus szintű feldolgozásához. *

FELHASZNÁLT IRODALOM

- IFJ. BECK TIBOR (1994.): *A Kertészeti és Szőlészeti Főiskola 1956-ban*. ELTE BTK. (Szakdolgozat)
- IFJ. BECK TIBOR (1998.): Mozaikok a forradalom és a megtorlás történetéhez: 1956 a budapesti Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán. In Litván György (szerk.): *Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete-Közalapítvány Évkönyv VI*. 1998. Budapest, Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete-Közalapítvány. 213–241.
- CSEMEZ ATTILA (2003.): *Száz éve született Ormos Imre*. Budapest, Szent István Egyetem Tájépítészeti-, Védelmi és -Fejlesztési Kar.
- KARDOSJÓZSEF-KELEMEN ELEMÉR-SZÖGI LÁSZLÓ (2000): *A magyar felsőoktatás évszázadai*. Budapest, 2000.
- MŐCSÉNYI MIHÁLY (2003.): *Az „Ormos Iskola”*. In Csemez Attila (szerk.): *Száz éve született Ormos Imre*. Budapest, Szent István Egyetem Tájépítészeti-, Védelmi és -Fejlesztési Kar. 15–21.
- MŐCSÉNYI MIHÁLY (2012.): *Ormos Imre gondolatai*. Mőcsényi esszék 6. <http://www.epiteszforum.hu/ormos-imre-gondjai-mocsenyi-esszek-6>. Hozzáférés: 2017.02.24. 10:20.
- OSVÁTH ZSOLT (2006.): Forradalomból ellenforradalom. A forradalmi bizottság szerepének értékelése illetve ártértelezése a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* 41. évf. 4. sz. 443–455.
- OSVÁTH ZSOLT (2007.): Kertészeti és Szőlészeti Főiskola. In Osváth Zsolt – Zsidi Vilmos (szerk.): *Magyarországi felsőoktatási intézmények az 1956-os forradalom és szabadságharcban*. A Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség kiadványai 3. Budapest. 2007. 149–165.
- OSVÁTH ZSOLT (2009.): Forradalomból ellenforradalom. 1956 értékelése illetve ártértelezése a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán. In Némethné Dikán Nóra – Szabó Róbert – Vida István (szerk.): *A budapesti egyetemisták és főiskolások 1956-ban*. Budapest, Nagy Imre Alapítvány – Gondolat Kiadó. 151–177.
- SAKÁLY SÁNDOR (2013.): *Akik a magyar királyi csendőrséget 1919 és 1945 között vezették*. Budapest, Magyar Napló.
- VIDA ISTVÁN (2007.): *Diák- és ifjúsági mozgalmak 1956–1958*. Forradalom-ellenállás-megtorlás. Dokumentumok. Budapest, Gondolat Kiadó.
- ZSIDI VILMOS (2003.): Az egyetemi rangú Kertészeti és Szőlészeti Főiskola 1953–1968. In Zalai dr. Kovács Éva (szerk. biz. eln.): *150 év a kertészettudományi, élelmiszertudományi és tájépítészeti oktatás szolgálatában 1853–2003*. 41–53.